

Orłowski, Bolesław

"Industrial Archeology (An Historical Survey)", Arthur Raistrick, London 1972 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 17/4, 760-761

1972

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Arthur Raistrick: *Industrial Archeology (An Historical Survey)*. London 1972 Eyre Methuen ss. 314, plansze (51 fotografii), rysunki i wykresy w tekście.

Najnowsza, wydana na początku 1972 roku książka wybitnego specjalisty brytyjskiego Arthura Raistricka jest pozycją bardzo wartościową, omawiającą w pełni, usystematyzowany sposób całokształt zagadnień wchodzących w zakres tzw. archeologii przemysłowej. Termin „archeologia przemysłowa”, zresztą szeroko dyskutowany i kontrowersyjny, przyjął się stosunkowo niedawno — kilkanaście lat temu. Ale dziedzina nazwana w ten sposób jest znacznie starsza, a zakres jej badań i zainteresowań wkracza głęboko w dziedziny historii techniki, historii kultury materialnej oraz, w pewnym stopniu, historii gospodarczej. Zajmuje się ona zabytkowymi obiektami produkcyjnymi w najszerszym pojęciu — to znaczy nie tylko budynkami i urządzeniami przemysłowymi, ale również zabytkami z zakresu przygotowywania surowców dla przemysłu, transportu oraz dystrybucji wytworów. Obejmuje więc poza samym przemysłem także takie dziedziny jak górnictwo, rolnictwo, budownictwo, budowę maszyn, komunikację.

Archeologia przemysłowa narodziła się w Anglii i jest to jeden z powodów, że przyjęło się wiązać jej zainteresowania przede wszystkim z zabytkami z okresu Rewolucji Przemysłowej. Autor polemizuje z tego rodzaju sztucznym zawężeniem zakresu badań. Uważa on (a nie jest w tym odosobniony), że archeologia przemysłowa powinna obejmować zabytki produkcyjne bez względu na epokę, w której działały — chociaż jest oczywiście rzeczą zrozumiałą, iż największy nacisk kładzie się na badania okresu Rewolucji Przemysłowej.

A. Raistrick przedstawia swe stanowisko w pierwszym rozdziale, zatytułowanym *Co to jest archeologia przemysłowa?*, zaznajamiając w nim jednocześnie z najważniejszymi aspektami i zagadnieniami tej dziedziny badań oraz podając istotne fakty z jej dotychczasowej historii. Rozdział ten jest szczególnie interesujący dla historyków techniki i kultury materialnej, pozwala im bowiem na zapoznanie się z brytyjskim dorobkiem w zakresie podstawowych ustaleń (m.in. systematyzacji i klasyfikacji). Autor przytacza w nim, na przykład, definicję zabytku przemysłowego przyjętą przez Inspektorat Zabytków brytyjskiego Ministerstwa Pracy. Brzmi ona w przekładzie tak: „Zabytkiem przemysłowym jest budowla lub inna stała konstrukcja stanowiąca dawny zakład produkcyjny lub jego część, albo z nim związana (wliczając w to środki komunikacji), świadcząca o postępie techniki i przemysłu (ze szczególnym uwzględnieniem okresu Rewolucji Przemysłowej)”.

Następnie autor omawia poszczególne dziedziny archeologii przemysłowej. Materiał podzielił w systematyczny sposób na rozdziały traktujące kolejno o wydobyciu i przeróbce rud metali, przemyśle metalowym, innych surowcach nieorganicznych, produkcji o nie opartej, surowcach organicznych i ich przetwórstwie, energii i paliwach, transporcie, pomieszczeniach i innych stałych urządzeniach produkcyjnych.

Po tym systematycznym omówieniu, zawierającym wiele istotnych informacji, w drugiej części książki autor daje obszerny, bardzo ciekawy przegląd archeologii przemysłowej w Wielkiej Brytanii, ilustrując go znakomicie dobranymi przykładami. Materiał uporządkowany jest tutaj chronologicznie i dotyczy kolejno: czasów prahistorycznych i okresu rzymskiego, średniowiecza, preludeum do Rewolucji Przemysłowej w XVI i XVII wieku, Rewolucji Przemysłowej w XVIII wieku, Rewolucji Przemysłowej w XIX wieku.

W krótkiej, trzeciej części pracy autor omawia brytyjskie muzea i skanseny zajmujące się problematyką związaną z archeologią przemysłową.

Książka Arthura Raistricka posiada wszelkie zalety merytoryczne, na pewno też zainteresuje polskich historyków techniki i kultury materialnej oraz szersze

kręgi hobbystów i entuzjastów archeologii przemysłowej w Polsce. Zapoznanie się ze sporym dorobkiem brytyjskiej archeologii przemysłowej — zarówno w dziedzinie właściwych badań, jak i w zakresie organizacyjnym — może stanowić cenną pomoc przy rozwiązywaniu aktualnych u nas problemów w tej dziedzinie. Wyzyskanie tych doświadczeń byłoby tym bardziej celowe, że Polska posiada prawdziwe skarby w postaci „żywych zabytków” — czynnych jeszcze dawnych zakładów przemysłowych, a sporo jest jeszcze do zrobienia, aby je zbadać i zabezpieczyć.

Industrial Archeology jest kopalnią wiadomości — rzeczywistą encyklopedią archeologii przemysłowej. Przeznaczona jest w zasadzie dla czytelnika-niespecjalisty, ale oczywiście na stosunkowo wysokim poziomie (powiedzmy co najmniej z wykształceniem średnim). Jest to typ popularyzacji niewiele różniący się od pracy naukowej, łączący zalety tej ostatniej z przystępniejszym sposobem ujęcia poruszanej tematyki.

Bolesław Orłowski

ŚREDNIOWIECZE — DALEKIE CZY BLISKIE?

Jean Jolivet: *Abélard ou la philosophie dans le langage*. Paris 1969 Seghers ss. 192, tabl. 4. „Philosophes de tous les temps”.

Georges de Lagarde: *La naissance de l'esprit laïque au déclin du Moyen Age*. T. 3: *Le Defensor pacis*. Louvain-Paris 1970 ss. 389.

Friedrich Heer: *L'univers du Moyen Age*. [Tłum. z niem.] Paris 1970 Fayard ss. 485, ilustr. 80 na wkładkach.

Jest rzeczą ciekawą obserwowanie kolei losu, jakim podlegała w ciągu wieków opinia o średniowieczu. Żadna epoka w dziejach nie była narażona na tak zmienne i sprzeczne ze sobą oceny, od skrajnego dyskwalifikowania wszelkich jej wartości aż do bezkrytycznej gloryfikacji. Pokutujący jeszcze tu i ówdzie pogląd o wiekach średnich jako czasach ciemnoty i fanatyzmu religijnego wywodzi się z renesansu, a podtrzymało go i ugruntowało oświecenie. Warto przypomnieć, że w 1793 r. w uchwałach Komitetów Rewolucyjnych we Francji czytamy skierowane do obywateli wezwania do burzenia katedr gotyckich, jako symboli ciemnoty i zacofania. Nie wiadomo jednak, czy więcej szkody w prawidłowym spojrzeniu na średniowiecze nie przyniósł romantyzm ze swoją egzaltowano-patetyczną wizją średniowiecza bohaterskiego, odzwierciedlonego w operach Wagnera. Było to również średniowiecze piękne, wystylizowane — świat gotyckich katedr, rozmodlonych chórów, subtelnych umysłów wyspecjalizowanych w rozstrzyganiu zawiłych kwestii filozoficznych. Katolicy zwracali się do tego okresu jako źródła czystej i prawdziwej wiary, liberałowie szukali wówczas początków wolnej myśli politycznej (Anglicy odwoływali się do Wielkiej Karty Wolności). Słynna encyklika *Aeterni Patris* papieża Leona XIII ogłoszona w 1879 r. ugruntowała wśród katolików zainteresowanie średniowieczem, jako epoką, która wydała system filozoficzny św. Tomasza z Akwinu. Jest rzeczą niewątpliwą, że w ciągu kilkudziesięciu ostatnich lat ubiegłego stulecia i siedemdziesięciu lat naszego już wieku — przede wszystkim katolicy mediewiści swymi badaniami pomogli nam poznać gruntownie wiele istotnych składników polityczno-ekonomicznej i w najszerszym pojęciu słowa — kulturalnej historii średniowiecza. Jednakże częstokroć obserwujemy w ich dziełach pewne zwichnięcie proporcji — wieki średnie przedstawione są nie jako jeden tylko kolejny etap w historii ludzkości, ale jako epoka szczególnie uprzywilejowana, o specjalnych wartościach mających walor ponad-